

Emlékezés Kárpátalja botanikusára

Fodor István, a nagy tekintélyű kárpátaljai tudós, Közép-Európa utolsó botanikus mohikánja életének 93. esztendejében, április 23-án elhunyt Ungváron.

Prof. dr. Fodor István 1907. november 2-án született Alsó-Gereben, Bereg megyében. Apja pedagógus, iskolaigazgató volt. Az ifjú a munkácsi gimnáziumban érettségizett 1926-ban, majd Prágában, a Károly Egyetem természet- és földrajztanári szakán folytatta tanulmányait, ahol 1931-ben végzett. Után az ungvári gimnáziumban tanított.

A II. világháború ideje alatt a magyar hadseregben szolgált 1945-ig, amikor több hónapos orosz fogságba került Magyarország területén.

Alapmű és herbárium

1947-ben az Ungvári Egyetem botanikai tanszékének és botanikus kertjének egyik alapítója. 1975-ben a moszkvai Lomonoszov Egyetemen elnyerte a doktori tudományos fokozatot (MBL-002205 Moszkva, 1975. október 31.). Egészen nyugdíjba vonulásáig, 1987-ig az Ungvári Egyetem aktív tanára, professzora, majd ezt követően 1997-ig a botanikai tanszék tanácsadója volt.

Az oktatás és tudományos életre nevelés mellett végzett, nemzetközileg is elismert, kiemelkedő tudományos munkásságáért a Magyar Biológia Társaság Botanikai Szakosztálya aranyérmét kapta meg. Csaknem 100 publikáció szerzője. Főbb tudományos, kutatási területe Kárpátalja növénytakarója. Fő műve az 1974-ben Lvovban (Lembergben) kiadott „Kárpátalja flórája” című munkája.

Munkatársaival összesen 3820 növényfajt, illetve alfajt térképeztek fel és határoztak meg; kutatásaik eredményeként ebből 610 faj és alfaj az 1980-as évek végén vált ismerté. Felfedeztek 38 olyan növényt is Kárpátalján, amelyeket a tudományban ők írtak le először. Kutatásaik folyamán azt is feltárták, hogy 72 növény hagyta el a hazáját.

A kertek, arborétumok történelme mindig érdekelte. Tanulmányozta Kárpátalja parkosításának történetét is. Az Ungvári Egyetem botanikai tanszékén megszervezte és létrehozta Kárpátalja egyetlen herbáriumát, amely jelenleg 267 ezer növényt számol.

A család jelentette számára a biztos hátteret. Iváncsó Irén, a hűséges és bájos feleség (akit 1991-ben veszített el) és két fiúgyermekük (István rákkutató professzor Kaliforniában és László zenetanár Aszódon) nevelésének terheit is vállalva sokat segített a tudományos munkájában, biztosítva az otthon nyugalomát, különösen a KGB üldöztetései időszakában.

Vészjelek a Kárpátokban

Sokat foglalkozott a havasok történelmével és azok fásítási lehetőségeivel. Figyelme hosszú idő óta elsősorban a természetvédelmi kérdések felé irányult. Aggasztották azok a vészjelek, amelyek a kárpáti erdőségek pusztulása és akadálytalan pusztítása kapcsán egy majdani katasztrófa képét vetítik előre. A kárpátaljai árvizek okozójaként „az Északkeleti-Kárpátokban a szovjet érában végbement rablógazdálkodásos fakitermelést” jelölte meg, és azt mondta, hogy „a vaskorszaki viharok pusztítása semmi volt ahhoz képest, amit az ún. sztahanovista fakitermelők itt végeztek”.

Azt remélte, hogy a birodalom bukásával együtt majd vége szakad az erdők pusztításának. „Sajnos keservesen csalódtam, mert az ukrán Erdőgazdasági Minisztérium még nagyobb pusztítást irányzott elő a Kárpátok erdeiben: még a vízvédelmet és a városok levegőjének frissítését szolgáló erdőtelepítések vágását is elrendelte” – válaszolta *Balla László* újságíró kérdésére 1994-ben. Ezután így folytatta: „A Kárpátok erdeinek esztelen pusztításával megszüntették az eddig szivacsaként működő növénytakaró víztároló képességét. Így az eső és a hó akadálytalanul folyt a patakokba, ezek földuzzadva rohantak a folyókba, elöntve az árterületeket, óriási károkat okozva ott. A mai állapot fennmaradása évről évre fokozottabb, még az eddigieknél is nagyobb árvízveszélyt jelent, mert egyre gyorsul a hegyek lepusztulásának a folyamata, az erdőtlen lejtőkről az esőzések mind több talajt hordanak le és sodornak el. A víz egyre fékeveszettebben jut az Alföldre, s így a Tisza féken tartása, az árvízvédelem Magyarországtól is egyre nagyobb anyagi áldozatot követel.”

Tudósként és tapasztalt emberként is (mint aki állampolgára volt az Osztrák–Magyar Monarchiának, Csehszlovákiának, Magyarországnak, a Szovjetunióknak, majd Ukrajnának) határozottan azt állította, hogy „a Kárpát-medence élővilágának pusztulása is a Trianonban kreált közép-európai megoldás – hogy enyhét használjak – tökéletes voltára utal. A Kárpát-medence szétarabolása, természeti erői egységes kezelésének megszűnése a megmaradt Magyarország számára ilyen jellegű vészhelyzetet is teremt.”

Bejegyzett szabadalom

Prof. dr. Fodor István fáradhatatlanul azon dolgozott, hogy a Felső-Tisza vízgyűjtő medencéjében a hegyeket az egykorhoz hasonló növényzet borítsa. Az 1960-as években, a Róna-havason – a világon egyedülállóan – az általa kidolgozott találmány alapján kísérletet indított el az újraerdősítés céljából. Találmányára a

Szovjetunióban nem kaphatott szabadalmat, mert mint egy vele készült interjú kapcsán mondta: „ennek mind pártonkívüli, mind magyar voltom akadálya lett”. Később, miután Ukrajna önállósult, Kijevben – több kísérlet után – 1997. június 3-án sikerült szabadalmát 17 909 A. iktatószámon bejegyeztetni.

Találmányának kísérleti megvalósításával – amit 35 kutatási eredmény igazol – már 1959-ben bebizonyította, hogy az Északkeleti-Kárpátokban, a Róna-havas délnyugati lejtőin, ahol az erdőirtások következtében a természetes felső erdőhatár 150–200 méter tengerszint fölött volt a kísérletek megkezdése előtt, 1200–1400 méterrel a tengerszint felett fekvő havasi legelőn újratelepezhető az erdő. A felső erdőhatár sikeres felemelésével azonos időben kidolgozták a különböző fafajok ültetési módszereit, a talaj előkészítését, a facsemeték gondozásának technológiáját. Különösen eredményesnek bizonyult a tűlevelűek (a luc-, a jegenye-, a duglász- és a cirbolyafenyő) gyökér körüli mikroflórájának mesterséges előállítás.

A Kárpátok erdei újratelepítésének tervét nem adta fel akkor sem, amikor 1992. május 12-én, az Északkeleti-Kárpátok Róna-havasán végzett kísérleti munkák 45. évében, a Róna-havason létesített egyetemi kísérleti állomást „gonosz kezek” felrobbantották, az állomás közelében telepített ültetvényt: a 250 arktikus luc- és jegenyefenyőt pedig ellopták. A kísérleteket 1995-ben újraindították, mert – mint azt az ismertetett eredményei is igazolták – Fodor professzor hitt abban, hogy „ha a Kárpátok gerinceit mindenütt a találmányomban leírt módon, ilyen erdőkkel telepítenék be, akkor hasonló pozitív változások állnának be a Kárpátok teljes ökológiai rendszerében. Számíthatnánk arra is, hogy szabályozódna és kiegyensúlyozódna a Tisza vízhozama az egész Kárpát-medencében. E feltevéseink bizonyítékul például szolgálnak a Polonina Rónai kísérleti állomásunk erdei ültetvényei, amelyek eredményesen álltak ellen a nagy kárpátaljai vízáradásnak.

Minthogy a Tisza és mellékfolyói öt országot érintenek, a Kárpát-medence vízgazdálkodásának erdőtelepítéssel történő helyreállítása csak nemzetközi összefogással lehet eredményes és hatékony. Így szabályozódna, egyensúlyozódna ki a Tisza vízhozama, és így valósulnának meg a tudományos kutatásokkal és kísérletekkel is igazolt pozitív változások a Kárpát-medence teljes ökológiai rendszerében” – írta az 1994. októberében részemre átadott tanulmányában.

Dr. Fodor István Ungváron hunyt el, amelyhez olyan erős szálak kötődtek, hogy élete végéig nem tudott megválni a várostól. Távozásával nem halt meg, mert életműve, tudományos munkásságának eredményei tovább élnek.

Kelemen József

a Közép-Európa Klub főtitkára